IZOBRAŽEVALNI FILMI KOT DEL UČNEGA GRADIVA ZA RANLJIVE CILJNE SKUPINE

POVZETEK

V prispevku predstavljamo teoretične poglede na učna gradiva v obliki video ali zvočnega zapisa za odrasle, ki so posebej didaktično obdelana. Opredeljujemo tudi ožji pojem izobraževalni film kot zaokroženo video gradivo, ki je didaktično strukturirano in ima v svoji zasnovi in izvedbi vnaprej določene izobraževalne cilje. Uporabo izraza »film« namesto besede »video« v tem primeru utemeljuje pogoj, ki ga mora izpolniti takšno gradivo, in sicer, da je to vsebinsko celosten, zaokrožen izdelek in ne zgolj priložnostni video posnetek. V sklepnem delu nanizamo tudi ugotovitve, nastale na podlagi izkušenj iz prakse slovenskih izobraževalcev ranljivih skupin odraslih s takimi didaktičnimi gradivi.

Ključne besede: izobraževalni film, avdio gradivo, zvočnica, učni pripomočki, učila, multimedijski pristop

EDUCATIONAL FILMS AS PART OF STUDY MATERIALS FOR VULNERABLE TARGET GROUPS – ABSTRACT

The paper presents theoretical approaches to special, didactically augmented visual and audio study materials for adults. We also define the narrow sense of the concept of an educational film as a well-rounded visual material that is structured didactically and contains inherent educational goals both in its design and application. The use of the word "film" instead of "video" is legitimized by fulfilling the condition of being a semantically complete and well-rounded product. In the conclusion, we present the findings obtained in Slovenia through experience and practice in the education of vulnerable groups of adults by employing such didactic materials.

Keywords: educational movie/film, audio material, audiobook, learning aids, teaching aids, multimedial approach

UDK: 37.091.64:374.7

DOI: <http://dx.doi.org/10.4312/as.19.4.58-69>

ZAKAJ FILM?

Danes pogosto govorimo o uporabnosti in prednostih informacijsko-komunikacijske tehnologije. Vse več jo vsestransko uporabljamo tudi na različnih področjih izobraževanja odraslih. Številne prijazne tehnične novosti približujejo zapleteno tehnologijo vsakodnevni uporabi. Toda kdaj in kako uporabiti multimedijske pripomočke pri delu z odraslimi? V tem prispevku bomo razmišljali, kako lahko film in zvočnico ustvarjalno vpletemo v sodobno andragoško prakso in na kaj je treba pri takem multimedijem pristopu posebej paziti. Predstavili bomo nov koncept izobra-

ževalnih filmov, ki ga strokovnjaki Andragoškega centra Slovenije razvijamo za izobraževanje ranljivih skupin odraslih.

Izobraževalna teorija in praksa odraslih se srečujeta z močjo in učinki multimedijskih pristopov pri udeležencih, ki vstopajo v izobraževalne procese. Ta moč se kaže predvsem v načinih komuniciranja ter zmožnosti slušnega in vizualnega zaznavanja, ki so jih vajeni udeleženci. Vsakodnevno srečevanje z najsodobnejše oblikovanimi avdio in video izdelki je vrsta nenamernega učenja in tako rekoč nehotenega, naključnega spoznavanja najnovejših načinov komuniciranja, ki

zahteva tudi andragoško obravnavo. Praksa izobraževanja odraslih kaže, da sodobni multimedijško podprti načini privabljanja pozornosti opazno učinkujejo na pričakovana udeležencev v izobraževanju.

OPREDELITVE KLJUČNIH POJMOV

Učna gradiva

Učna gradiva so različno definirana, za naše namene pa navedimo zanimivo definicijo več avtorjev: »Sam pojem učnih gradiv smo opredelili kot del učnih medijev oz. izobraževalne tehnologije v ožjem smislu in poudarili, da gre pri tem za vsa posebej pripravljena gradiva, ki so namenjena uporabi pri pouku in učenju oz. pri obravnavi posameznih učnih vsebin ter doseganju posameznih učnih ciljev [...] in so zato ustrezno didaktizirana.« (Štefanc idr., 2011: 79)

E-gradiva

S tem pojmom izobraževalci najpogosteje označujemo digitalni učni vir, ki bi ga lahko uporabljali oziroma ga uporabljamo pri svojem delu z odraslimi (prim. Bregar idr., 2010). SSKJ (2008) besedo gradivo pojasnjuje na tri načine, ki so tesno povezani z razumevanjem izraza e-gradivo,¹ kot ga uporabljam v tem prispevku; tudi kot »pripomoček pri proučevanju, obravnavanju česa« ali »kar se rabi kot podatek«, pa tudi »kar je zbrano po določenih merilih, za določen namen«. E-gradiva zgolj s tehničnega vidika v resnici pomenijo informacije, shranjene na različnih nosilcih, na primer na računalniškem ključku, CD-ju in DVD-ju. Uporaba pojma e-gradivo je v praksi zelo široka, pomeni lahko »vse, kar je v elektronski obliki«, označuje tudi virtualno orodje, ki je posebej

prilagojeno za neki namen in za to izrablja sodobne tehnične možnosti (npr. interaktivnost). V izobraževalni praksi je aktualna natančnejša opredelitev, saj naj taka gradiva služijo učnim namenom, torej morajo prispevati ali voditi k določenemu učnemu cilju. Tako (po McGreal) navaja tudi I. Pesek, da je e-gradivo »vsak (uporaben) digitalni vir, ki je sestavni del lekcije, zbirke lekcij, enot ali celo programov« (Pesek, 2011: 5).

Multimediji v izobraževanju

Opredelitev tega pojma je na spletu mogoče najti zelo veliko, medtem ko SSKJ (2008) nima gesla za izraz »multimedij«, besedo »médijski« pa med drugim razlaga tudi kot »nanašajoč se na medijska sredstva, npr. časopise, radio, televizijo«, vendar pojma ne poveže z novimi načini kombiniranja tehnologij. K. Erjavec, ki se raziskovalno ukvarja z multimediji, pravi, da se izraz »danes uporablja kot čarobna beseda za inovacijo, marketing, globalizacijo, svetovno konkurenco; tudi kot geslo za digitalne informacijske tehnike, nove medije, internet, telekomunikacijo, virtualno resničnost; kot sinonim za medijsko pomešanost, torej istočasnost, uporabo različnih medijev ter zbirni pojem za računalniško osnovane informacijsko/komunikacijske sisteme in izdelke« (Erjavec, 2010). Poudarja, da »številni avtorji multimedijev ne razumejo kot strukturnega preloma s tradicionalnimi mediji, temveč kot njihov podaljšek in oplemenitenje« ter da gre pogostokrat v resnici bolj za »internetizacijo« že uveljavljenih medijev, kar na neki način pomeni prenos zgolj iz npr. papirne oblike v elektronsko.

Z multimediji v izobraževanju se še posebej ukvarjajo nekateri domači strokovnjaki (Gerlič, 2010; Balažič, 2004; Debevc, 2013; Divjak, 2009, 2008). M. Debevc multimedije² definira kot »računalniško podprto hkratno

posredovanje informacij z več mediji, ki spodbujajo več različnih človekovih čutov, pri čemer celotno dogajanje upravlja računalnik. Uporabnik multimedije lahko v to dogajanje tudi posega, spreminja ter prilagaja po svojih potrebah in zahtevah.« (Prim. Debevc, 2013.) Omenja šest glavnih elementov multimedijev: besedilo, slika, zvok, animacija, video, interaktivne vsebine. S. Divjak (2008) razmišlja tudi o uporabi pametnih telefonov in zastavlja vprašanje, kako se ta tehnologija lahko uporablja v regularnih izobraževalnih procesih.

Multimediji v izobraževanju ranljivih skupin odraslih

Kot novost v izobraževanju ranljivih skupin odraslih se v zadnjem času omenja multimedijski pristop, ki je v funkciji »preobražanja učnih izkušenj«. Ti prijemi nagovarjajo različna čutila, zato je delo s tovrstnimi gradivi še posebej za ranljive ciljne skupine zahtevno. Prvi podatki slovenske prakse kažejo, da je pri izvedbi takega pristopa potrebna pazljivost. Neustrezna ali neprilagojena uporaba lahko povzroči nasprotni učinek od pričakovanega: neprijetno izobraževalno izkušnjo, ki se lahko manifestira kot občutek nezmožnosti, odpor do tehnologije ali druge frustracije (prim. Javrh, 2011b). Za ustvarjanje pozitivnih učnih izkušenj je kot temeljni pogoj potrebno za odraslega iz ranljivih skupin zagotoviti prepoznavanje učnega procesa skozi ustrezen komentar izobraževalca in pogovor o tem.

Pristopi z uporabo multimedijev za ranljive ciljne skupine imajo tudi druge omejitve. Z ustreznimi gradivi – ko so ta izdelana – doseči ranljivo ciljno skupino je nasploh največji problem izobraževalcev. To so pokazale že pionirske izkušnje iz svetovno znanih projektov, kot je denimo irska NALA (kljub vložku 30 milijonov funtov v letu 2006 je z izvrstno vodeno kampanjo na nacionalni ravni dosegla

le osem odstotkov ranljivih odraslih glede na celoto populacijo) (prim. NALA, 2010). Pri nas se zdi, da je skoraj nepremostljiva ovira zagotoviti »on line« pomoč za tiste odrasle, ki kljub prilagoditvam uporabi tovrstnih gradiv sami niso kos.

Video gradiva in filmi kot učna gradiva

J. Kalin o učnem gradivu med drugim zapiše, da »so pomembne tudi tehnične in didaktične značilnosti medija oz. gradiva – gradivo mora biti didaktizirano, torej prirejeno potrebam pouka« (Kalin, 2004: 214). Definicija, ki jo pri razvrščanju gradiv pod kategorijo »video gradiva« uporabljajo slovenske knjižnice, pravi takole: »Video gradivo je projicirno gradivo, na primer diafilmi, laserske plošče, diapozitivi, prosojnice, ter videoposnetki in filmi, na primer videokasete, filmski trakovi in podobno.« (Prim. BibSiSt Online, 2013.) V praksi se ta izraz pogosteje uporablja v povezavi s filmi in drugimi video vsebinami, vendar ne zadošča za opis didaktično bolj obdelanih filmov, še posebej pripravljenih za izobraževanje.

Izobraževalni film in izobraževalni video

Pojem »izobraževalni film« se uporablja v ožjem in širšem pomenu. Naše razmišljanje se osredotoča na ožji pomen izraza, ki izobraževalni film opredeljuje kot posebej oblikovano video gradivo, ki ima namen do neke mere nadomestiti učbenik ali kak drug učni pripomoček. Najdemo tudi definicijo, ki izobraževalni film opredeljuje kot tisti, katerega prvotna naloga je izobraževanje. »Izobraževalni filmi so uporabljeni pri pouku kot alternativa ostalim učnim metodam.« (Medijski tehnik, 2013)

V tem prispevku pojem izobraževalni film uporabljamo v naslednjih okvirih: je zaokroženo video gradivo, ki je didaktično

strukturirano ter ima v svoji zasnovi in izvedbi vnaprej določene učne cilje. Uporabo izraza »film« namesto besede »video« ute- meljuje pogoj, ki ga mora izpolniti tovrstno gradivo, in sicer, da je to vsebinsko celosten, zaokrožen izdelek in ne zgolj priložnostni video posnetek (na primer posnetek izdelave noveletnega okraska v enem kadru). Izraz izobraževalni film v praksi najpogosteje srečamo v povezavi s šolskim delom učiteljev, enotne definicije pa ni mogoče najti. Wikipedia pod geslom *educational film* (2013) ali izobraževalni film objavlja dokaj natančno definicijo, in sicer, »da je to film ali video, ki ima primarni namen izobraževati. V učilnicah pa se uporablja kot alternativa za druge izobraževalne metode.« Slovenska filmska pedagoginja M. Borčič po večdesetletnih prizadevanjih ugotavlja, da so bila za filmsko vzgojo in s tem tudi uporabo izobraževalnih filmov v Sloveniji najbolj plodna šestdeseta in sedemdeseta leta prejšnjega stoletja. »Kljub prizadevanjem film, za razliko od večine drugih umetnosti, nima enakovrednega mesta v slovenskem izobraževalnem sistemu.« (Prim. Dialog, 2005.)

BIOGRAFSKA METODA

N. Ličen, ki se sistematično ukvarja z raziskovanjem biografske paradigme v izobraževanju odraslih, takole zaključuje eno od svojih preglednih razmišljanj o tej tematiki: »Uporaba biografskih metod pri proučevanju učenja je lahko v odnosu do formalnega znanja in formalnega izobraževanja subverzivna in neprijetna, toda hkrati pomembna za nekatere skupine. Še posebej je tak tip proučevanja učenja pomemben pri skupinah, ki so formalno manj izobražene, a imajo veliko tihega znanja, ki ga 'uradni' sistem znanja ne vrednoti, ker ga ne zna, ne zmore ali noče vrednotiti.« (Ličen, 2011)

Tudi vloga novih tehnologij je paradoksalna sama po sebi: po eni strani te še krepijo delitev na privilegirane in ranljive družbene skupine, po drugi strani pa prav za ranljive skupine ponujajo nove možnosti izobraževanja. Družbeno obrobni, izključeni odrasli so praviloma tisti, ki imajo hkrati najslabše možnosti za dostop do novih tehnologij, kot so splet in različni mediji z izobraževalno vsebino. Vsi drugi družbeni sloji namreč delujejo v boljših razmerah za razvijanje svojih kompetenc (prim. Warschauer in Meei-Ling, 2010).

Seveda se takoj postavlja vprašanje, koliko so odrasli z izobražbenim primanjkljajem dejansko motivirani in usposobljeni za tako uporabo tehnologije, da bi jim lahko služila v učne namene. Ob tem pa še vprašanje, kako premagati odpor ali celo strah, ki ju čutijo do tovrstnih možnosti, če v vsakodnevem življenju odrasli nima niti dostopa do novih tehnologij. Odrasli se običajno za učenje odločajo sami; ta pripravljenost pa izhaja iz konkretnih potreb, zato so izrazito ciljno usmerjeni v reševanje življenjskih situacij in problemov. Multimedijška orodja se lahko tej potrebi zelo dobro prilagodijo. Za njihovo pravilno uporabo je še posebej pomembno poznavanje in upoštevanje različnih kognitivnih stilov ali tako imenovanih zaznavnih modalitet. Odrasli učeči se so najpogosteje najbolj naklonjeni vizualni zaznavni modaliteti, preostali zaznavni kanali so tej modaliteti praviloma podrejeni. »Preferenčna zaznavna modaliteta za duševnost pomeni glavni dovod novih informacij, učenje pa je lahko okrnjeno, če je dotok informacij površen ali nove informacije niso posredovane na dovolj strukturiran način.« (Prim. Kuran, 2012.)

Osebne zgodbe, posredovane s pomočjo multimedijških orodij, imajo nekaj posebnosti, ki se posebej očitno izrazijo prav v procesih učenja in lahko ob primerni uporabi tudi bistveno

povečajo njihovo učinkovitost. Te posebnosti in iz njih izhajajoče priložnosti na kratko lahko povzamemo takole. Z video gradivi in multimedijskimi pristopi pri njihovi uporabi kompleksno učinkujemo na posameznikovo zaznavanje, dojetje, pomnjenje. Vseh učinkov se ne da predvideti, pogosto niti ozavestiti. Filmska govorica temelji na večplastnosti sporočanja, jo uveljavlja, s čimer je ob primerni izbiri učečemu se omogočeno prijazno in bolj celostno učenje; posebej nagovarja čustva, kar pripomore k odprtosti in volji za dejavno udeležbo v učnem procesu. Prevečkrat pa izobraževalci spregledamo, da ob ustreznem izvajanju ta proces lahko vodi k ozaveščanju (ali celo vzpostavljanju) vrednot pri odraslih iz ranljivih skupin. Spoznavanje s sporočilnimi življenjskimi zgodbami posameznikov ustvarja ugodne pogoje za učenje s pomočjo empatije in posnemanja ter se zato nagiba k povezovanju in sodelovanju v socialnem okolju.

»Biografske metode zato navadno uporabljajo tisti, ki radi prisluhnejo zgodbam drugih, ki so pozorni do pripovedi in spoštujejo njihove interpretacije življenjskih dogodkov. Poudarjene lastnosti so spoštljivost, empatičnost in sprejemanje kompleksnosti zgodb.« (Ličen, 2011)

Multimedijsko posredovanje informacij je boljše od monomedijskega.

Multimedijsko posredovanje informacij je bolj kakovostno od monomedijskega. Zahteva pa posebna didaktična znanja in občutljivost pri uporabi.

POLDOKUMENTARNA VSEBINA

Tehnologije so spremenile način zaznavanja, prinesle nove možnosti razmišljanja o prikazovanju stvari, njihovem povezovanju. Omogočajo in celo ustvajajo nove zaznave, nove poti in kanale toka informacij. Izsledki novjših razi-

skav (npr.: EU Kids Online, prim. Linvingstone in Haddon, (2009); slovenska raziskava Mladi na netu, prim. Lobe in Muha, 2011) kažejo na precejšnje vplive, ki jih ima na posameznika denimo izpostavljanje njegove zasebnosti javnosti na Facebooku ali v kaki drugi podobni obliki. Rezultati so skrb zbujajoči v vsakodnevem življenju mladih (prim. Sigman, 2010).

Izobraževalci že od nekdaj poznajo moč slikovne govorice, zato jo že dolgo vključujejo tako v izobraževalne kot tudi v promocijske aktivnosti pri delu z odraslimi. Če želijo pritegniti pozornost in doseči, da jih odrasli sploh »slišijo«, se morajo čim bolj približati celostnemu učenju. Praksa kaže (Javrh, 2011b), da so tudi slovenski izobraževalci danes neposredno soočeni z močjo in učinki množičnih medijev. Dokaj jasno se ta moč izraža v načinih komuniciranja in zmožnosti vizualne percepcije, ki so je vajeni udeleženci. Vsakodnevni stik z najsodobnejše oblikovanimi video izdelki – recimo na displejih ob cesti na poti v službo, pri poročilih, na spletu, v reklamnih spotih itn. – je v bistvu vrsta nenamernega učenja in tako rekoč nehotenega, slučajnostnega spoznavanja najnovejših vizualnih trendov v video govorici, ki bi terjalo tudi andragoško obravnavo.

Izobraževalci v praksi vedo, da vedno novi načini privabljanja pozornosti na svoj način učinkujejo na pričakovanja prejemnikov. A praktiki poročajo, da imajo premalo vpogleda v to, kakšen je vizualni okus odraslih iz ranljivih skupin. To pa pomeni, da primanjkuje osnovnih informacij o tem, kakšne vizualne pristope bi bilo smiselno izbirati, da sploh še lahko dosežejo zanimanje izbranih ciljnih skupin.

Če se spreminja okolje, v katerem se dogaja izobraževanje, če se spreminja tehnologija izobraževanja in učenja, če se spreminjajo potrebe udeležencev, če se spreminjajo vrednote izobraževalcev v zvezi z izobraževanjem, se

sprašujemo, na kaj naj se izobraževalec opre. V vseh teh novostih vendarle ostaja konstanta posameznik z nekaterimi univerzalnimi mehanizmi. Odgovoriti je treba na vprašanje, kako odrasli deluje, živi v teh okoliščinah, kaj so ključni procesi, ki ostajajo enaki kljub različnim tehnikam, vsebinam, modelom.

Znotraj razmišljanj o uporabi sodobnih tehnologij in vplivu sprememb poskušamo oblikovati dinamično učno okolje tako, da združujemo:

- a) stalnice – to je učne procese, ki ostajajo univerzalni ne glede na tehnologije;
- b) inovacije in spremembe – to je take pristope, kjer vpeljujemo novosti tako na ravni didaktičnih pripomočkov kot na ravni kognicije;
- c) tehnološke rešitve, npr. računalnik, ki omogoča ustvarjanje virtualnega prostora in prinaša sklop vsestranskih orodij.

ZVOČNICA KOT ZAČETNO E-GRADIVO

Najprej preverimo pomen izraza »zvočnica«, ki se je sprva uveljavil predvsem na bibliotekarskem področju in je pomenil »zvočno ali govorečo knjigo«. Izvorno je to zvočni zapis branega besedila, navadno knjige, ki je bil namenjen slepim in slabovidnim, ki niso znali brati Braillove pisave. Prva taka knjiga je izšla pred drugo svetovno vojno. Kasneje se je pomen pojma širil. »Zelo popularno postaja med odraslimi tudi poslušanje zgodb med tekom, na plaži, med vožnjo v avtomobilu ali na daljših razdaljah v javnem potniškem prometu na različnih glasbi namenjenih digitalnih napravah.« (Kanič, 2012)

Glede na raziskovalne podatke zadnjih let (Javrh, 2011a, 2011b) je zvočnica optimalen elektronski medij za ranljive ciljne skupine zaradi enostavnosti uporabe in potrebne tehnike (npr. preprosto poslušanje v avtu). Strokovnjaki na

Andragoškem centru Slovenije so v zadnjih letih razvili poseben tip zvočnice v vlogi učnega gradiva, ki bi jo lahko opredelili kot »govoreči učbenik« ali govoreči priročnik. Zvočnica v vlogi učnega gradiva je avdio vsebina, posneta na zgoščenki oziroma CD-nosilcu, ki je didaktično zelo natančno strukturirana in ima natančno določene didaktične cilje.

Iz odzivov, ki so jih na terenu zbirali od izdaje prve zvočnice, posebej izdelane za izobraževanje ranljivih ciljnih skupin, glede temeljne zmožnosti za samoiniciativnost in podjetnost lahko pridemo do naslednjih ugotovitev (prim. Javrh, 2011):

- Zvočnica je lahko učinkovit in preprost ter dostopen medij, ki nadomešča ali ponavlja in utrjuje dobro strukturirano vsebino »predavanja« oziroma razprave o določeni temi.
- Vsebina ključnih informacij je posebej prilagojena ciljni skupini. Če želimo, da bodo uporabniki gradivo lahko uporabili kot učbenik, posamezni vsebinski sklopi zahtevajo dodatno oporo in motivacijo, čeprav je denimo strokovna vsebina prevedena v preprost, osnovni jezik.
- Čeprav naj bi odrasli gradiva samostojno uporabljali, je začetno motivacijo in podporo pri uporabi treba zagotoviti v neposrednem stiku med izobraževalcem in odraslim.
- Gradivo mora biti zasnovano tako, da so sestavni deli posebej označeni, zvočno gradivo pa dopolnjuje tudi tiskano, knjižica za poslušalce z osnovnimi informacijami, definicijami ključnih pojmov, preprosto razlago in možnostjo, da si zapišejo komentarje, opombe.
- Pripovedovanje, posredovano v digitalni obliki, je deloma postalo sodobna različica ustnega izročila, s čimer lahko pojasnimo zelo dobre in takojšnje odzive odraslih, ki so zvočnico preizkušali in uporabljali kot učno gradivo.

Zvočne informacije pripomorejo k boljšemu pomnjenju odraslih. Človeški glas, ki je praviloma nosilec osebne zgodbe, je tudi najbolj naravno sredstvo komuniciranja v izobraževanju. Čeprav je komunikacija pri tem pripomočku le enosmerna, pa uporabniku omogoča nadzorovano uporabo (prekinitev, večkratno poslušanje, preskakovanje poglavij itd.). Osebne izpovedi pomagajo pri razumevanju zahtevnejših vsebin, podpirajo razumevanje novih pojmov in konceptov. Nekoliko bolj »uradni«, nevtralni glas napovedovalca, profesionalnega radijskega bralca besedil, pa poslušalca vodi skozi osnovno vsebino učbenika. Posebnost te prve, lahko bi rekli eksperimentalne zvočnice je v tem, da poleg omenjenih vključuje še tretji zvočni svet: nastop izobraževalca odraslih, ki v virtualni učilnici uporabnike nagovori k ponovitvi in utrditvi predelane vsebine (Javrh, 2011a, 2011b). S tem poskušajo snovalci zvočnice doseči čim bolj celosten učni krog: od uvodne animacije, prek vživljanja v zgodbo do povzemanja in utrjevanja predelane snovi.

Odrasli iz ranljivih skupin niso vajeni uporabljati avdio gradiv v izobraževalne namene. Zato je pri uvajanju takega didaktičnega pripomočka posebno pozornost treba nameniti tudi vzpostavitvi varnega okolja, v katerem se seznanjajo s tehnično uporabo, prednostmi in izzivi uporabe zvočnice v učne namene. Učitelj v vlogi tutorja inštruirá, kako uporabiti gradivo, in spremlja napredek udeležencev. Izkušnje kažejo, da se lahko pričakuje, da bodo odrasli, ki se bodo izobraževali na tak način, pridobili samozavest pri uporabi medija in komunikaciji ter bodo bolj motivirani za izmenjavo znanja in posredovanje svojih izkušenj drugim.

Zvok kot medij naredi učenje dostopnejše skupinam prebivalstva, ki imajo zaradi različnih razlogov težave z branjem (slepi, slabovidni, osebe z nizko stopnjo pismenosti). Za

mnoge posameznike, ki načeloma ne marajo učenja z branjem, so lahko prav zvočni in filmski pripomočki učinkovit korak v samostojno učenje ali izobraževanje. Taka gradiva, ki omogočajo transformacijo besedila v zvok, lahko osebam, ki imajo kakršnekoli težave z branjem in pisanjem, bistveno olajšajo sodelovanje v izobraževanju.

Praktična vrednost takega gradiva, ki jo je potrdila praksa, se kaže v tem, da je zelo primerno za animiranje in navduševanje ranljivih skupin odraslih za učenje, kot preprosto gradivo za samostojno učenje, kot izobraževalno gradivo za strokovnjake, ki manj poznajo področje, še posebej pa kot pripomoček za popestritev izobraževalnih vsebin, omogoča pa tudi zahtevnejše didaktične prijeme v praksi izkušenejših izobraževalcev.

SERIJA IZOBRAŽEVALNIH FILMOV »NA POTI DO ŽIVLJENJSKE USPEŠNOSTI«

Na Andragoškem centru Slovenije so se v zadnjih letih predvsem na področjih informiranja in promocija ter razvoj pismenosti intenzivneje razvijala znanja o produkciji animacijskih in izobraževalnih filmov. Manjša produkcijska ekipa, ki smo jo v letu 2012 oblikovali prav za ta namen, se je spopadla z izzivom izdelati prve izobraževalne filme za odrasle iz ranljivih skupin, ki jih bo mogoče uporabljati kot učbenik oziroma učno gradivo. Konceptualno in produkcijsko smo zasnovali serijo Na poti do življenjske uspešnosti, ki v prvi fazi obsega štiri izobraževalne filme. Eden od ciljev novih filmov je pripadnike ranljivih skupin na sodoben način izobraževati o izbranih temeljnih zmožnostih.

V prvem izobraževalnem filmu Temeljna zmožnost učenje učenja je prikazana osebna

zgodba moškega v srednjih letih. V njegovih načrtih ima temeljna zmožnost učenje učenja osrednje mesto, čeprav pred dvema letoma »še pomislil ni« na to, da bi se kot odrasli še izobraževal. V drugem filmu nekoliko mlajši pripovedovalec spregovori o samoiniciativnosti in podjetnosti, ki sta mu spremenili življenje, v tretjem je poudarek na problemu nekdanje zdomke, kako povečati zmožnost sporazumevanja v maternem jeziku, v četrtem filmu pa je osnovno vprašanje, kako matematične kompetence in kompetence v znanosti in tehnologiji lahko pomagajo varčevati in vsakodnevno življenje narediti polno izzi-
vov, čeprav sta glavna junaka že upokojena.

VLOGA DIDAKTIČNIH ELEMENTOV IZOBRAŽEVALNEGA FILMA

Dosedanje izkušnje z razvojem izvirne oblike izobraževalnega filma lahko povzamemo skozi opis elementov, ki smo jih z leti postopno dodajali osnovni dramaturški strukturi. Izobraževalni filmi imajo vgrajenih več ključnih didaktičnih elementov:

- uvodno-animacijski del,
- izobraževalni del z animacijami in ključnimi besedami,
- animacije in piktogrami,
- sklepni del osebne pripovedi s poudarjenimi učinki, posledicami, spremembami,
- utrjevanje informacij,
- dopolnitev z besedilnimi gradivi v obliki knjižice za uporabnike in priročnika za izobraževalce.

Področja uporabe izobraževalnih filmov so različna. Posebej uporabni so kot motivacijsko in animacijsko gradivo v programih, v katere se vključujejo izobrazbeno prikrajšani odrasli. Izobraževalci jih lahko zelo učinkovito umestijo v uvodne sklope izvajanja progra-

ma, saj pri gledalcih zaradi možnosti identifikacije prihaja do večje aktivnosti in učinkov. Primerni so tudi za priložnostno predvajanje v različnih javnih prostorih (knjižnice, prostori društev, kulturni domovi itd.) ter prireditvah (seminarji, festivali, prireditve za spodbujanje zaposlovanja itd.)

Gradivo je mogoče uporabljati posamič ali v kombinaciji z drugimi, saj se vsebine med seboj dopolnjujejo in podpirajo. Primerno je za različne priložnostne prireditve (izobraževalne sejme), kjer je mogoče nagovoriti odrasle iz ranljivih skupin, saj posamezen film iz serije vsebuje tudi informacije o izobraževalnih programih prav za te za odrasle. Je zelo primerno gradivo za samostojno učenje, na primer v knjižnicah.

*Področja uporabe
izobraževalnih
filmov so različna.*

Filmi so zasnovani tako, da gledalca kljub možnosti samostojne uporabe skozi gradivo smiselno vodi »skriti povezovalce«. To pomeni, da je struktura filma prilagojena osnovnemu učnemu procesu: motiviranju s pomočjo čustvenega vživljanja, sprejemanju in povezovanju poudarjenih informacij v izobraževalnem delu, utrjevanju v sklepnem delu, kjer so v zelo kratki obliki omenjeni najbolj ključni pojmi in informacije, ki naj bi jih učeči se spoznal s pomočjo tega gradiva. Uspešna pripovedovalčeva izkušnja izhaja iz podobnega okolja, spopadati se je moral s podobnimi težavami – s tem je možnost čustvenega vživljanja v zgodbo večja, prav to pa motivira nedejavne odrasle. S tem namenom je tudi dramaturško film zgrajen tako, da se lahko uporabljajo le posamezni koščki, na primer pri delu s skupinami.

Gradivo ima tudi implicitno ambicijo vzgajati za načrtno uporabo novih tehnologij pri učenju. Z načinom, kako nagovarja gledalca,

želi čim bolj odpraviti morebitni odpor do izobraževalnih oddaj oziroma pokazati, da je tako učenje lahko prijetno. V tem je globlji didaktični namen: učinkovati na negativne izobraževalne izkušnje gledalca in poudariti pozitivno izkustvo načrtnega učenja v obdobju odraslosti s pomočjo tistih virov, ki jih običajno ne vidimo kot potencialno učno gradivo.

Izobraževalni filmi za ranljive ciljne skupine so tudi leksikalno prilagojeni, jezik ni niti preveč poenostavljen niti strokovno pretežak. Izobraževalec pa vsakič znova glede na ugotovljene potrebe in zmožnosti presodi, ali je treba posamezne izraze ali dele gradiva gledalcem še podrobneje pojasniti.

Pred uporabo gradiva pa je treba vselej poskrbeti za ustrezno pripravo, kjer naj bi upoštevali vsaj naravo in časovni okvir dogodka, ciljno skupino, še posebej pa način kombiniranja različnih medijev. V bistvu s tem, ko se za namene izobraževanja odločimo uporabiti izobraževalni film, pripravljamo monomedijski ali multimedijijski dogodek, saj se s tem odločimo za kombiniranje različnih metod učenja in za to uporabljamo različna orodja.

VSEBINSKA ZASNOVA SERIJE IN VLOGA UČNIH GRADIV

V seriji izobraževalnih filmov Na poti do življenjske uspešnosti je v ospredju posameznik, pripovedovalec, ki ga gledalec spremlja skozi en dan njegovega življenja. Pripoveduje svojo osebno izkušnjo o pomembni spremembi v svojem življenju, ki je posledica učenja/izobraževanja, na različne načine pa jo osvetljujejo tudi njegovi bližnji, učitelji, prijatelji in drugi.

Te avtentične zgodbe nagovarjajo posameznike v različnih življenjskih obdobjih, saj so glavni pripovedovalci posameznega izobraže-

valnega filma izbrani iz različnih starostnih obdobj. Za omogočanje procesa identifikacije so vgrajeni naslednji elementi: osebni intimnejši vidiki zgodbe, različna socialna okolja, pripovedovalci iz različnih slojev, z različnimi poklici, interesi in načrti.

Serija izobraževalnih filmov ima jasen in deklariran moto: večja življenjska uspešnost ne poudarja cilja, ampak **pot učenja**. Ne glede na še tako zanemarljiv dosežek predstavljenega pripovedovalca je vedno mogoče opaziti napredek. Izobraževalec lahko prav ta vidik izjemno dobro izkoristi za motiviranje, saj se v izobraževanju odraslih pogosto srečujemo z nizko samopodobo in strahom pred neuspehom.

IZKUŠNJE IZ DOSEDANJE PRAKSE

V interni raziskavi Andragoškega centra Slovenije iz leta 2009 z uporabniki DVD-kompletov izobraževalnih filmov³ so se pokazale začetniške pasti pri uporabi multimedijijskega gradiva v izobraževalne namene⁴. Med uporabniki so bili zavodi za zaposlovanje, izvajalci izobraževanja odraslih, razvojne agencije, šole in drugi. Gradiva so uporabljali pretežno v ilustrativne namene ali kot povsem pasivna/spremljevalna gradiva, denimo kot spremljevalne video projekcije ob nekem drugem dogodku. Izobraževalne ustanove so gradivo uporabljale tudi tako, da so ga posredovale lokalnim TV-postajam v večkratno predvajanje, za samoizobraževanje so ga uporabljali njihovi zaposleni, gradivo so imeli med drugimi pripomočki na voljo uporabniki v centrih za vseživljenjsko učenje. Gradivo so imeli v več regijah »na voljo« za uporabo v svetovalnih središčih, v središčih za samostojno učenje, uporabljale pa so ga tudi svetovalne službe po šolah. Nekatere ustanove so gradivo predvajale skupinam

brezposelnih – kjer so dosegle dobre odzive, ponekod pa je odziv kazal brezbriznost.

Prav zaradi teh ugotovitev smo **testiranju novih učnih gradiv namenili posebno pozornost**. Zvočnica in prvi izobraževalni film sta bila preizkušena na več načinov, tako z uporabniki kot v podrobni analizi, ki so jo opravili izobraževalci. Gradivo je pregledala in v praksi raziskovalno uporabila skupina 11 odličnih praktikov, ki izvajajo programe za ranljive ciljne skupine. Njihova praktična uporaba in analiza sta pokazali, da so izobraževalni filmi zahtevnejše didaktično orodje, ki ga mora izobraževalec dobro poznati, da pa je mogoče z njim dosegati zelo dobre učinke.

O izobraževalnem filmu je eden od praktikov zapisal: *»Zgodbe izvirajo iz življenjskih izkušenj, zato imajo neprimerno večjo težo, kot bi jo imeli hipotetični, izmišljeni ali celo zaigrani primeri. Pomembno težo in verodostojnost zgodbam dajejo bližnji sorodniki pripovedovalcev. [...] Vsaka zgodba zase je živ dokaz, da se lahko vsakdo, ne glede na socialni status, dvigne na višji nivo, predvsem pa je sam odgovoren za izboljšanje kakovosti svojega življenja. Podporno okolje, ki ga nudijo programi UŽU in PUM, je lahko velika spodbuda k temu, da napravi prvi in pravi korak.«*

Izkušena učiteljica pa: *»Gradiva ne bi priporočala udeležencem kar počež. Morda le posamezniku, za katerega bi predhodno ugotovila, da ga zanima določeno področje, ali pa sam izrazi željo po širšem poznavanju vsebin ali globljem razumevanju pojmov.«*

Nasprotno pa se je pokazalo tudi, da je zvočnica kot pripomoček lahko zelo enostavno in primerno orodje za uporabo v skupini: *»Zvočnico sem uporabila na prvem srečanju skupine Jaz in moje delovno mesto ob predstavitvi*

vsebine programa. Imela sem malo dilem, ker je to program za zaposlene, a je bila odločitev pravilna. Po odmoru smo brez posebne najave poslušali v celoti pripoved učiteljice programa UŽU in njegovih udeleženk. Po končanem poslušanju sem jih samo vprašala, kaj so razmišljali. Oglasili so se vsi, ki so že bili brez zaposlitve. Zelo odkrito so nam predstavili svojo zgodbo. Dosegla sem najmanj dvoje: pripovedovala je udeleženka, ki je bila do takrat čisto tiho, prepoznali smo pomen dodatnega izobraževanja, ko si še na varnem, ko si v službi. To pa je za tako dolg program, kot je Moje delovno mesto, zelo pomembno, da slučajno ne bodo odnehali.«

»Tako kot bo morda še kdo sem tudi sama v prvem trenutku menila, da je zvočnica neuporabna v današnjem času. A sem mnenje zelo kmalu spremenila.«

SKLEP

Po vsem povedanem bi lahko sklenili, da je področje uporabe multimedijskih gradiv za ranljive ciljne skupine pri nas še dokaj malo raziskano. Film nasploh ima v izobraževanju pomembno vlogo, do katere tako raziskovalno kot tudi z vidika didaktične uporabe nismo dovolj pozorni. Če želimo izobraževalne programe za odrasle narediti sveže, sodobne, bo treba vključevati različna e-gradiva. Razvijati bo treba nova didaktična učna gradiva za odrasle. Predstavili smo zgolj primer gradiv, ki so namenjena motivaciji posebnih ciljnih skupin; za druge ciljne skupine bi potrebovali drugačna gradiva. Za izdelavo takih gradiv pa bi morali imeti specialistično usposobljene andragoge (ali pa specialistične time) z nagnjenjem do novih pristopov, ki bi razvijali film kot učno gradivo. Doslej to kot eksperimentalno-razvojna praksa poteka le na Andragoškem centru Slovenije.

LITERATURA IN VIRI

- Balažič, M. (ur.) (2004). *Mediji v izobraževanju*. Novo mesto: Visokošolsko središče.
- BibSiSt Online (2013). Dostopno na: <http://bibsisst.nuk.uni-lj.si/definicije/index.php?c=22> (18. 11. 2013).
- Bregar, L.; Zagmajster, M.; Radovan, M. (2010). *Osnove e-izobraževanja*. Ljubljana: ACS.
- Debevc, M. (2013). *Kaj je multimedija. Uvod v multimedijo. Spletni učbenik*. Dostopno na: http://www.sssers.mb.edus.si/gradiva/rac/moduli/av_komunikacije/01_multimedija/01_datoteka.html (18. 11. 2013).
- Film in izobraževanje v Sloveniji (2005). Dostopno na: http://zofijini.org/filmsko_prispevki_film.html (18. 11. 2013).
- Divjak, S. (2009). »Rich Internet applications in education«. V: Costa, M., et al. (ur.), *HSCI2009 : proceedings of the 6th International Conference on Hands-on Science, Science for All, Quest for Excellence*. Ahmedabad.
- Divjak, S. (2008). Mobile phones in the classroom. V: *HSCI 2008 : proceedings of the 5th International Conference on Hands-on Science, Formal and Informal Science Education*. Olinda-Recife.
- Educational film. Dostopno na: http://en.wikipedia.org/wiki/Educational_film (20. 11. 2013).
- Erjavec, K. (2010). *Komunikološki pogled na vlogo medijev. Interno gradivo za izobraževanje Usposabljanje za uporabo videa in multimedijev v podporo kulturi učenja*. Ljubljana: ACS.
- Gerlič, I. (2010): Challenges of advanced technologies and school of the future. V: Rajkovič, et al. (ur.), *Education in information society*. Kranj.
- Javrh, P.; Kuran, M. (2012). *Temeljne zmožnosti odraslih*. Ljubljana: Andrigoški center Slovenije.
- Javrh, P. (2011a). *Razvoj učiteljeve poklicne poti. Učno gradivo 4, Moč poklicne poti*. Ljubljana: Andrigoški center Slovenije.
- Javrh, P. (2011b). Spoznanja iz prakse izobraževanja za pismenost. V: Javrh (ur.), *Obrazi pismenosti*. Ljubljana.
- Javrh, P.; Kuran, M. (2011). *Strokovne podlage in scenariji multimedijskih učnih gradiv za razvoj ključnih kompetenc. Raziskovalno poročilo. Interno gradivo, arhiv*. Ljubljana: ACS.
- Kalin, J. (2004). Vloga medijev pri sodobnem pouku in presojanje njihove učinkovitosti. V: Blažič (ur.), *Mediji v izobraževanju*. Novo mesto.
- Kanič, I. (2012): *Zvočnica. Bibliotekarska terminologija, Razmišljanja in klepet o terminoloških vprašanjih bibliotekarstva, spletna objava*. Dostopno na: <http://terminologija.blogspot.com/2012/05/zvočnica.html> (25. 11. 2013).
- Kucler, B. S. (2009). *Zgledi vlečejo, dejanja mičejo; 12 let podeljevanja priznanj ACS za izjemne dosežke pri učenju odraslih*. Ljubljana: ACS.
- Kuran, M. (2012). Multimedijski pristopi k poučevanju ranljivih skupin. V: Javrh, Kuran (ur.), *Temeljne zmožnosti odraslih. Priročnik za učitelje*. Ljubljana: Andrigoški center Slovenije.
- Ličen, N. (2011). Biografska paradigma pri proučevanju učenja v vsakdanjem življenju. V: Vidmar, Aksman (ur.), *Pedagoško-andrigoške razprave v Sloveniji in na Poljskem po prelomu stoletja*. Ljubljana.
- Livingstone, S., Haddon, L. (2009). *EU Kids Online, Final report*. London: EU Kids Online.
- Lobe, B.; Muha, S. (2011). *Internet v vsakdanjem življenju slovenskih otrok in mladostnikov. Mladi na netu*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Mayer, R. E.; Moreno, R. (2005). *A Cognitive Theory of Multimedia Learning: Implication for Design Principles*. Santa Barbara: University of California.
- Medijski tehnik. Gradiva strokovnih modulov*. Srednja šola za oblikovanje Maribor, program Medijski tehnik. Dostopno na: http://305.gvs.arnes.si/paska/?page_id=2 (20. 11. 2013).
- Multimedia_in_Education_1*. Dostopno na: <http://www.youblisher.com/p/34202-Multimedia-in-Education-1/> (18. 11. 2013).
- Hegarty, A.; Feeley, M. (2011). *Improving literacy and computer skills through online learning : a focused evaluation of the National Adult Literacy Agency's (NALA's) distance learning service in 2010 : final report*. Dublin : NALA.
- Pesek, I. (2011). Kaj je e-gradivo. V: *E-gradiva in slovensko izobraževalno omrežje SIO*. Dostopno

na: http://www.sio.si/fileadmin/dokumenti/bilteni/Esolstvo_BILTEN_03_2011_FIN_screen.pdf (18. 11. 2013).

Sigman, A. (2010). *The Impact Of Screen Media On Children: A Erovision For Parliament*. Dostopno na: <http://www.ecswe.org/downloads/publications/QOC-V3/Chapter-4.pdf> (4. 10. 2013).

Slovar slovenskega knjižnega jezika (2008). Ljubljana: DZS.

Štefanc, D., et al. (2011). *Z učnimi gradivi do kakovostnega znanja: poročilo o evalvaciji empirične in racionalne evalvacije: značilnosti in uporaba učnih gradiv v srednjem poklicnem in strokovnem izobraževanju*. Ljubljana: Center RS za poklicno izobraževanje.

Warschauer, M.; Meei-Ling, L. (2010). *Emerging Technologies in Adult Literacy and Language Education*. Washington: National Institute for Literacy.

1. V praksi se kot nekakšen sinonim uporablja tudi izraz »IKT-gradivo«, čeprav v resnici ni primeren.
2. V slovenščini se uporablja tudi izraz večpredstavnost.
3. Te je do takrat produciral Andragoški center Slovenije.
4. Šestdesetim slovenskim uporabnikom je bilo razdeljenih 395 publikacij.